

PROBLEM EVROPSKE SURADNJE, EVROPSKE SIGURNOSTI I JUGOSLAVIJA

Mada donekle poseban, problem evropske sigurnosti integralni je dio šireg spleta objektivnih pretpostavki i realnih mogućnosti evropskog jedinstva u cjelini, te nužno barem djelomično zahvaća i ta pitanja.

Dosegnuti stupanj kulturne, ekonomske i političke kohezije evropskih društava neminovna je, naime, polazna osnova za dogovor o evropskoj sigurnosti, kao što bi zamišljeni sistem evropske sigurnosti bio stabilan okvir nastavka procesa njihove sve punije integracije.

I

Politička logika interesa velikih sila, konstituiranje blokova, NATO-pakta i Varšavskog ugovora, hladnoratovsko proširivanje jaza među njima, izolacija tržišnih prostora i daljnja ekspanzija njihovih interesa — dijele evropske države na zapadnu i istočnu sferu i pretvaraju ih u više i manje afirmirane satelite vodećih među njima. Uzajamno poštovanje dogovora o podijeljenim prostorima utjecaja na tom području između SAD i SSSR-a velikim dijelom dodjeljuje Evropi ulogu blokovskog međuprostora, preko kojeg se i dalje međusobno konfrontiraju. Bitka za prestiž, hegemoniju i predominaciju među silama vodi se na tlu Azije, Afrike i Latinske Amerike i stoga je u Evropi prijeko potrebno održati *status quo* s jasno perfekuiranim granicama dometa njihovih političkih, vojnih i ekonomskih moći.

»Harmoniju« sve veće napetosti, koja se manifestira desetgodišnjim hladnoratovskim razdobljem, uskoro počinju narušavati: Kina s više no očiglednim pretenzijama na ulogu treće svjetske velesile; pojava niza malih i srednjih novooslobođenih zemalja povezanih ekonomskom, političkom i kulturnom nerazvijenošću i traženjem vlastite društveno-političke orijentacije; narušavanje monolitnosti obaju blokova zahtjevima zemalja članica za njihov ravnopravni tretman; brzi ekonomski i vojni progres SSSR-a koji rezultira izjednačavanjem snaga velikih, a za Evropu i posebno značajna, postepeno sazrela kretanja u krugu samih evropskih država, koja rađaju nezadovoljstvo sa stanjem u kojem evropsku sudbinu određuju vanevropske sile.¹

¹ U ovom slučaju i Sovjetski Savez se ne tretira kao isključivo evropska država.

Uz navedene nove elemente u općoj svjetskoj političkoj situaciji i izmjenu vladajućih političkih garnitura i njihovih doktrina na obim stranama otvoren je put promjenama prema novim vrstama odnosa između super-sila, država i zemalja u blokovima i međusobnim odnosima blokova u cjelini, od početnih popuštanja zategnutosti do dijaloga, pregovora i prvih oblika bilateralne i multilateralne suradnje.

Transformacija američke vanjske politike može se tako slijediti od odustajanja od »doktrine containenta« i koncepcije »masovne odmazde« do »nove linije« i građenja »mostova prema Evropi«, da bi u najnovije vrijeme dobila oblik ideje »atlantskog partnerstva« prema saveznicima u bloku, s njihovom uravnoteženijom ulogom u donošenju zajedničkih odluka.

U SSSR-u nakon napuštanja Staljinove politike »gvozdene zavjese«) nisu postajale nikakve prepreke za uspostavljanje dijaloga i suradnje.

II

Upravo aktualnim političkim gibanjima Evropa je mjesto gdje se iznova trebaju odmjeriti snage super-sila, sada u novom političkom stilu i akciji, gdje se trebaju revalorizirati utjecaji onih zemalja koje žele zauzeti nov položaj u međunarodnim odnosima.

U tom kontekstu treba promatrati i najnoviju modifikaciju vanjske politike američke administracije prema zapadnim zemljama članicama bloka, istočnim zemljama i evropskom pitanju uopće, koja je stvarno nastavak Kennedyjeve politike. Takva politika, naravno, nije samo znak istančane političke imaginacije za određeni trenutak, već i pune ocjene realnih odnosa u svijetu, koja uvažava i prilagođava se objektivno prisutnim kretanjima kako bi najbolje iskoristila njihova preimućstva. Nixnova izjava »prošlo je vrijeme konfrontacije, pred nama je era pregovaranja«, njegova podrška evropskoj integraciji na vojnom planu i posebnim interesima svake od evropskih zemalja, ponuda ekonomske pomoći, proširenja trgovačkih veza i kulturne suradnje sa zemljama istočne Evrope², dovoljno govore u prilog pravilnoj ocjeni sadašnjih kretanja u Evropi, kojima se ne treba suprotstavljati, već ih valja podržati. Isto tako, donedavno nedvosmisleno superiorna uloga SAD u Atlantskom paktu zamjenjuje se novim ravnopravnijim tretmanom zemalja članica.

S druge strane, unatoč daljnjem nastojanju SSSR-a da se očuva puna konsolidarnost istočnog bloka, i ovdje se opaža težnja samostalnijoj politici pojedinih zemalja.

Nedavno sklopljen ugovor o odricanju od upotrebe sile u uzajamnim odnosima sa Saveznom Republikom Njemačkom, mada uz znanje Zapada, može poslužiti kao ilustracija rušenja priznatih i ustaljenih granica blokovskih formacija i traženja putova suradnje mimo njih i usprkos njima. Istodobno, to je znak većeg angažiranja druge svjetske velesile na evropskom tlu i njezine uspješne penetracije u protivničku zonu. Usporedo s tim SSSR izražava spremnost da pregovara i surađuje s ostalim

² Nixon je to izjavio ove godine u izvještaju kongresu o stanju odnosa u svijetu.

silama i ostalim zapadnoevropskim zemljama, što se, naravno, ne može objašnjavati isključivo kao elokventno taktiziranje, već i kao odgovor na nužnost pred koju je obje sile doveo razvoj svjetskih događaja, posebno evropskih.

Spretnošću političkih poteza svoje diplomacije i povoljnom klimom u međunarodnim političkim odnosima kojima je dočekan njezin povratak, treća svjetska sila izabrala je, zbog istih razloga, upravo evropsko tlo za svoju reafirmaciju. Nakon dužeg vremena svojevoljne izolacije i sređivanja unutarnjih političkih pitanja, te njezina prisustva isključivo na azijskom, afričkom i vrlo malo latinsko-američkom tlu, Kina se vraća aktivnoj svjetskoj politici, shvativši da je upravo Evropa područje gdje se mora potvrditi njezino prisustvo. Početak kinesko-sovjetskih i kinesko-američkih dijaloga, mada uz stanovito osciliranje u njihovim tokovima, upotpunjuje kinesko vraćanje na svjetsku političku scenu.

Dugogodišnji zahtjev Velike Britanije za ulazak u Zajedničko evropsko tržište, čije su mogućnosti, uz novo britansko rukovodstvo i novo raspoloženje zemalja članica EEZ-a, sada veće no prije, nije argument u prilog raskidanja tradicionalno čvršće i egzistencijalno relevantne veze s »prekooceanskim bratom«, ali je svakako dokaz da je evropsko područje jednako toliko bitan i vitalan interes te zemlje.

Ovaj opći okvir svakako upućuje i na događaje na samom evropskom tlu. Uz navedeni globalni odnos snaga koji se postepeno, nakon snažne trke u naoružavanju, zaustavio na relativno stabilnoj, potencijalno uvijek opasnoj ravnoteži, unutarnja dinamika razvoja međuevropskih odnosa dovela je do niza novih kvaliteta u političkoj aktivnosti država na tom području.

Potreba za slobodnijim i nezavisnijim političkim i drugim djelovanjem evropskim zemalja izvan patronata velikih sila, motivirana realiziranjem njihovih nacionalnih interesa, koji su se pokazali prioritarnijima od interesa blokova kao cjelina, stavlja niz evropskih država pred alternativu da traže vlastite i nove političke putove, odnosno da zahtijevaju preobrazbu sadašnjih oblika blokovskih povezanosti do njihove upotrebljivosti. Pokazalo se da su blokovi, unatoč vidnim koncesijama i zahtjevima zemalja članica, često ipak premalo fleksibilne institucije i da sve više postaju preuski za puni progres evropskih država. Traži se nov oblik međusobnih kontakata i suradnje evropskih država, u kojem se polazi ne samo od sličnosti njihovih položaja, već i od zajedničkih perspektiva. Naravno, problem postaje složeniji i teži sa saznanjem da se, unatoč određenom njihovu izmicanju ispod kontrole velikih sila, ta pitanja ipak, ne mogu, riješiti bez velikih sila, osobito s obzirom na činjenicu da je jedna od njih i sama evropska država. Uz to ostaje i poznata heterogenost nacionalnih interesa raznih država, koja se često javlja kao jaka barijera stvaranja jedinstvenog sveevropskog interesa.

Najistaknutiji su svakako francuski i zapadnonjemački primjer. Sa smjenom vladajuće političke ekipe, Francuska nije napustila osnovnu suštinu svoje evropske orijentacije da bi ojačala vlastiti položaj u Evropi, kao što je novi zapadnonjemački kurs, i pored jake unutarnje opozicije, između ostaloga i simptom napora da se ostvari nova uloga Zapadne Njemačke u Evropi.

Splet evropskih političkih akorda i disonanci donekle upotpunjava osebujna integracija nordijskih zemalja, dio blokovski neutralnih i dvije nesvrstane zemlje. Taj umnogome šarolik sastav evropskih zemalja govori, sam za sebe, da se radi o nepovezanom organizmu, koji traži putove svojih koordinacija, kao što ukazuje i na neadekvatnost i preživjelost sadašnjih.

III

Uvjetovani ratnim konzekvencama, održavani i nastavljeni ideološkom konfrontacijom kapitalističkog i socijalističkog društveno-političkog sistema, ekonomskom i političkom bitkom za prestiž i hegemoniju — blokovi su dugo vremena bili objektivna svjetska nužnost, kompromis klasnih i političkih različitosti, a kasnije oblik ravnoteže dviju podjednako snažnih moći.

Međutim, danas je njihovu prijeku potrebu mnogo teže argumentirano dokazati. Socijalna kretanja u najširem smislu te riječi, implicirajući tu široki zbir tehnoloških, kulturnih, ekonomskih pa i političkih novina, povezuju svijet u jedan aktualitet nezavisno od poznatih, sada već nasilnih i neopravdanih prepreka i podjela na Istok i Zapad. Jednako tako, čak i bezazleni politički i vojni sukobi u bilo kojem dijelu svijeta povlače danas reperkusije za općesvjetske političke odnose.

Posebno, kao oblik sigurnosti svijeta, blokovi su se davno pokazali jednako toliko i izvorom sukoba koliko i jamstvom sigurnosti zemalja u njihovih okvirima.

Zapadne su zemlje napokon shvatile da ne postoji opasnost od navodne sovjetske agresivnosti, kao što u eventualnom takvom slučaju SAD ne bi mogle predstavljati onaj »kišobran« zašтите kojim su opravdavale NATO-pakt i da bi se ipak vlastitim snagama morale oduprijeti i suprotstaviti agresiji. Na sličan način, mada sporije, unatoč snažnoj kontroli SSSR-a, postepeno sazrijeva spoznaja i u istočno-evropskim državama o potrebi njihova slobodnijeg i samostalnijeg političkog djelovanja, napose u evropskim granicama. Pokazuje se, dakle, neminovnim traženje novog sistema evropske i svjetske sigurnosti koji će se temeljiti na miru i suradnji, a čije objektivne pretpostavke u Evropi realno i postoje.

— Prije svega, evropsko je područje jedna geografska cjelina, kojoj podjednako pripadaju zemlje njezina istočnog i zapadnog dijela.

— To je isto tako prostor pretežno zapadnoga kulturnog kruga civilizacije koji, neovisno o dosegnutim razinama razvoja pojedinih država, njihovim tradicijama i specifičnostima, po svojim najistaknutijim obilježjima čini cjelinu.

— Potrebe zajedničkog privrednog povezivanja i djelovanja, njihovi proizvođački i potrošački kapaciteti, upućuju evropske zemlje na međusobnu ekonomsku suradnju, lomeći postepeno granice dvaju tržišta i već stvorenih ekonomskih, često konkurentskih grupacija.

— I na kraju, mogu se vrlo jasno, unatoč razlikama društveno-političkih profila država jednog i drugog pola, označiti dovoljno snažni zajednički motivi koji mogu biti i zajednički politički interes evropskih zemalja u Evropi i u svijetu.

Evidentno je, dakle, da su u nizu aspekata već ostvarene pretpostavke evropskog jedinstva, no, uvažavajući sadašnje stanje različitosti interesa i tendencija evropskih država, njihove blokovske podijeljenosti i drugoga, potrebno je govoriti samo o mogućnostima realizacije pojedinih i sve viših stupnjeva povezanosti tog dijela svijeta, a tek potom o suradnji koja bi svim državama zajamčila punu stabilnost i sigurnost.

Ideja jedinstvene Evrope, međutim, nije nimalo nova i vrlo kratak povijesni presijek dovoljno govori o tome da je to vrlo česta preokupacija niza svećenika, filozofa i političara. Počevši od prvih utopija kneza Sulija godine 1635, koji se bavi idejom evropske konfederacije, preko Grociusove škole, plana Evropske unije Opata de Sen-Pjera godine 1713, Vikova »Civitas maxima« Cantova projekta »Vječnog mira« godine 1795, do prvih političkih prijedloga nakon prvog svjetskog rata — ta se ideja ponavljala u bezbroj varijanti.

Analizirajući kapitalistički društveni sistem, Lenjin je npr. smatrao da sama njegova suština onemogućava stvaranje sjedinjenih država Evrope³ uz istodobno postojanje socijalističkih i kapitalističkih država. Od suvremenih razmišljanja svakako su najzanimljivije francuska i zapadnonjemačka koncepcija jedinstvene Evrope, istovjetne po polaznoj motivaciji, a različite u ishodištima.

De Gaulleov projekt zamišljene nove Evrope »od Atlantika do Urala«, zasnovan na širokim principima uzajamne suradnje evropskih država, ne narušavajući suverenost pojedinih zemalja, trebao je, ipak, osigurati Francuskoj vodeće mjesto u Evropi.

Straussova, pak, ideja sjedinjenja evropskih država sadrži u sebi ambiciju stvaranja treće svjetske super-sile, balansa između SAD i SSSR-a-, s predominantnom ulogom Zapadne Njemačke i s negiranjem suvereniteta država članica.

Straussova zamisao svakako je znatno manje evropsko rješenje od De Gaulleova, a mnogo eminentnije njemačko.

Dosadašnji planovi, dakle, nisu dovoljno uzeli u obzir objektivne mogućnosti za njihovo ostvarenje, kao što bi u ovom trenutku jedan takav maksimalan nacrt jedinstvene Evrope bio objektivno neizvediv i za većinu evropskih država neprihvatljiv. Stoga i osnovna preokupacija sadašnjih evropskih zemalja nije vizija potpuno harmonične ujedinjene evropske zajednice, već pitanje evropske suradnje i sigurnosti, za koju preduvjeti realno i postoje.

IV

Da bi se donekle definirao pojam sigurnosti, možda je najsretnije poći od same Povelje Organizacije ujedinjenih naroda; ona je dosad najefikasniji poznati sistem opće svjetske sigurnosti, u njoj se govori o kolektivnim mjerama što se poduzimaju da bi se spriječilo narušavanje

³ Zbog a) postojanja privatnog vlasništva

b) općeg zakona neravnomyernog porasta ekonomskog razvitka pojedinih privreda i država

c) nemogućnosti ponovne preraspodjele privrednih i političkih položaja između evropskih država.

mira te o razvijanju prijateljskih odnosa među narodima da bi se postigla međunarodna suradnja u socijalnom, kulturnom, ekonomskom i drugom njihovu razvoju.⁴

Doktor Aleš Bebler pojam sigurnosti pravno situira ovako: »Pod užim smislom pojma bezbednosti podrazumevamo međunarodna pravila za ponašanje država u slučajevima kada je bezbednost jedne ili više zemalja direktno ugrožena ili narušena ili, kako Povelja kaže, u slučajevima pretnji miru, povrede mira i akata agresije.«⁵

U svakom slučaju, to bi bio institucionalizirani oblik tačno fiksiranih pravila na čije bi se pridržavanje zemlje dobrovoljno obavezale i koji bi im na taj način jamčio uzajamnu sigurnost i mir, eliminirala bilo kakvo njihovo narušavanje i upotrebu sile u međusobnim odnosima. Time bi, naravno, bio omogućen i njihov optimalni razvoj i svestrana suradnja.

Do sada uglavnom poznati vojni savezi kao sistemi sigurnosti, odnosno statusi neutralnosti nisu se pokazali dovoljno efikasnim. Kao što se status neutralnosti nije mogao uvijek dosljedno i zadržati, vojni savezi često su i sami bili izvorom sukoba među članovima, pa i šire od toga. Stoga se smatra da bi sistem kolektivne sigurnosti, u koji bi bile uključene sve države na određenom području, mogao biti jedini puni jamac mira i suradnje za sve te zemlje.

I ovdje, naravno, ostaje dilema koliko bi takav sistem kolektivne sigurnosti bio napredak u odnosu prema sadašnjem blokovskom sistemu sigurnosti, postoje li ikakve efikasne metode da se on zaista i primijeni i kako da se realizira uz prisustvo velikih sila, a da se ne ostane na sadašnjem stanju. Kako se o tom pitanju decidiranije još nije ni počelo raspravljati, teško je ovdje reći kakav bi trebao biti pravi profil navedenog mehanizma.

Mogu se ipak pratiti tokovi zapadnih i istočnih inicijativa za početak razgovora o tom složenom problemu. Sveevropska konferencija smatra se prvom fazom u njegovu rješavanju. Možda su, sa zapadne strane, ovdje najilustrativnija zasjedanja Savjeta ministara vanjskih poslova NATO-pakta u Rejkjaviku godine 1968, u Bruxellesu 1969. i Rimu 1970, iz čijih se dokumenata može pratiti pozitivan trend raspoloženja prema tom problemu.

⁴ Članak 1:

»Ciljevi Ujedinjenih naroda jesu:

1. Održavati međunarodni mir i sigurnost i u tu svrhu: poduzimati djelotvorne kolektivne mjere radi sprečavanja i otklanjanja prijetnja miru, i radi suzbijanja čina napada ili drugih narušenja mira, i ostvarivati mirnim sredstvima i u skladu s načelima pravde i međunarodnog prava, uređenje ili rješenje međunarodnih sporova ili situacija koje bi mogle dovesti do narušenja mira;

2. Razvijati prijateljske odnose među narodima, osnovane na poštovanju načela ravnopravnosti i samoodređenja naroda, i poduzimati druge prikladne mjere za učvršćenje svjetskog mira;

3. Ostvarivati međunarodnu suradnju pri rješavanju međunarodnih problema gospodarske, socijalne, kulturne ili humanitarne prirode i pri razvijanju i poticanju poštovanja prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve bez razlike rase, spola, jezika ili vjere...«

Povelja UN, Zagreb, »Narodne novine« 1969, str. 29.

⁵ Međunarodna politika br. 477.

Zasjedanje u Rejkjaviku, osim dogovora o popuštanju zategnutosti između Istoka i Zapada, donosi i Deklaraciju o smanjenju oružanih snaga blokova u okviru obostranog uravnoteženog smanjenja po obimu i vremenu. Na sastanku u Bruxellesu, osim što je povoljno ocijenjen početak razgovora o ograničavanju strateškog naoružanja, usvojena je i Deklaracija o evropskoj zajednici, u kojoj se posebno ističe da se mir i sigurnost u Evropi moraju temeljiti na principima suverene jednakosti, teritorijalnog integriteta svake evropske države, političke nezavisnosti, na mirnom rješavanju sporova, nemiješanju u unutrašnja pitanja bilo koje države i odricanju od upotrebe sile i drugo. Rimsko zasjedanje NATO-pakta osobito je značajno jer se uz vrlo široko prihvatanje ideje o sazivanju evropske konferencije o sigurnosti, prvi put jedan blok neposredno obraća drugome, a posebno se apelira na akcije i suradnju neutralnih te nesvrstanih zemalja. Kako su blokovi do sada potpuno ignorirali pokret nesvrstanih, ovo je ne samo puna satisfakcija njihove aktivnosti, već i otvaranje širih mogućnosti za djelovanje.

Iz socijalističkoga kruga zemalja potrebno je posebno izdvojiti zasjedanje Političkog konzultativnog komiteta Varšavskog ugovora u Bukureštu godine 1966, u Budimpešti 1969. i u Moskvi 1969.

Bukureštanskom deklaracijom, donesenom na prvom od navedenih zasjedanja, članice Varšavskog ugovora pozivaju sve evropske države da razvijaju dobrosusjedske odnose na osnovi principa nezavisnosti i nacionalnog suvereniteta, ravnopravnosti, nemiješanja u unutrašnje stvari, obostrane koristi, naglašavajući princip miroljubive koegzistencije između država različitih društvenih uređenja. S Budimpeštanskog zasjedanja upućen je svim evropskim zemljama poznati Apel država članica o miru na evropskom kontinentu i o smanjenju napetosti, ističući iznova princip miroljubive koegzistencije nasuprot blokovima, trci u naoružavanju i opasnostima za mir. Moskovsko zasjedanje potvrdilo je ranije stavove i ideju rasprave o evropskoj sigurnosti.

I sasvim nepretenciozna usporedba sadržaja navedenih dokumenata, prihvaćenih na sastancima NATO-pakta i Varšavskog ugovora, nužno dovodi do zaključka o krupnoj sličnosti pa i identičnosti u izjavama, koncepcijama i principima na kojima se treba zasnivati evropska kolektivna sigurnost i suradnja uopće. Pitanje zašto do konferencije o evropskoj sigurnosti, čije su tačke dnevnog reda već sastavljene, još nije došlo, nameće se samo od sebe. Istini je vjerojatno najbliži odgovor koji uvažava činjenicu da sadašnja situacija u Evropi još uvijek velikim silama najviše odgovara. Pridonosi joj i navedeno saznanje o neusklađenosti često divergentnih interesa različitih evropskih država, čije su centrifugalne sile nerijetko u jednakom omjeru prema onima centripetalnima.

Ti su interesi većim dijelom povezani s interesima samih velikih sila. Na kraju, ostaje još nedovoljno jasno pitanje konkretnih načina kako da se ukine sadašnji sistem blokovske sigurnosti.

Varšavski ugovor predlaže istodobnu likvidaciju oba pakta, odstranjenje stranih vojnih baza, povlačenje stranih trupa s tuđih teritorija, stvaranje bezatomskih zona i drugo. Atlantski se pakt, međutim, više bavi načinima kako da poboljša bilateralne i multilaterarne veze između evropskih država.

Ti i drugi još otvoreni problemi stvarno ulaze u već spomenuti međusobni odnos velikih sila i njihov odnos s ostalim zemljama, te je jasno da se bez sudjelovanja sila problem evropske sigurnosti neće moći efikasno riješiti.

Jedna od mogućnosti sastoji se u tome da evropske zemlje izvrše zajednički pritisak na velike sile, što se donekle čini sada, kako bi one odustale od sadašnjih položaja, kako bi se izvršila preraspodjela snaga, s tim da se smanji uloga velikih sila i poveća ravnopravno raspoređeni udio u moći i odgovornosti među samim evropskim državama. Time se ponovno vraćamo na prethodno pitanje o dosegnutom stupnju evropske kohezije.

Ovo je možda, ipak, u većoj mjeri postignuto u redovima malih i srednjih evropskih država, čiji ekonomski i politički motivi nemaju hegemonističkih primjesa. Upravo za te zemlje posebno su prihvatljivi principi kojima se jamči mir, integritet, suverenitet, nemiješanje u unutrašnje poslove i drugi, a to je ujedno i srž danas neobične žive, svježije i perspektivne političke doktrine nesvrstavanja.

V

Današnjoj blokovski podijeljenoj Evropi s navedenim društvenim i političkim diskrepancijama, politička doktrina nesvrstivosti javlja se kao najoptimalnija alternativa sadašnjem stanju.

— Prije svega, politika nesvrstavanja naglašava mogućnost i potrebu suradnje svih zemalja nezavisno od njihovih društveno-političkih sistema. Kako je Evropa danas sastavljena i od socijalističkih i od kapitalističkih država, takva platforma njihova povezivanja može se objeručke prihvatiti.

— To je, nadalje, politika ekonomski slabije razvijenih zemalja, s naporima da se njihova ekonomika podigne na što višu razinu, kako bi se razlike između razvijenih i nerazvijenih što prije umanjile. Stoga je ona upravo i prihvatljiva za veći dio evropskih malih i srednjih zemalja, s tim da njezini principi svestrane ekonomske suradnje mogu istodobno potaknuti i ekonomski rezon visokorazvijenih zemalja. (Nova tržišta, kooperacije, kreditiranje slabije razvijenih zemalja i sl.) Osobito su zanimljive mogućnosti i prednosti ekonomskog povezivanja evropskog Istoka i Zapada.

— Kako je to napose doktrina mira i odricanja od svake upotrebe sile i prijetnje silom u međusobnim odnosima, a Evropa se upravo nalazi pred zadatkom da osigura mir i sigurnost svim svojim državama, to ta doktrina najcjelishodnije i odgovara takvom nastojanju. U tom smislu i koncepcija potpunog razoružanja i ukidanja blokova sadržana u politici nesvrstanih samo se logično uklapa u takav kontekst.

— Temeljni princip politike nesvrstavanja, aktivna miroljubiva koegzistencija među državama, označava njihov kreativni politički odnos, s tim da se neprekidno iznalaze novi i viši oblici međusobne suradnje, a to je upravo i pokretač svih napora onih snaga u Evropi koje se bore za njezinu što bržu i čvršću konsolidaciju. Ostali principi borbe protiv ostataka kolonijalizma, protiv neokolonijalizma u svijetu, zalaganje da se

poštuje suverenitet i teritorijalni integritet država, nemiješanje u unutrašnje stvari drugih država, neučlanjivanje u blokove, mirno rješavanje sporova i drugi prihvatljivi su najvećem broju svih zemalja osim, naravno, onima koji ih krše, a to su upravo velike sile.

Počevši od pet principa »Panča šile«, preko Bandunga, Beograda i Kaira, do najnovije konferencije nesvrstanih u Lusaki, ta se politika i formirala upravo kao odgovor na blokovsku podjelu svijeta i hladni rat. U tom je smislu i treći sastanak na vrhu nesvrstanih zemalja u Lusaki, povećanim brojem članova nesvrstanih zemalja, ocjenama rezultata djelovanja u proteklom razdoblju i planovima za budućnost, dokazao da je zaista najprihvatljivije rješenje miroljubive politike koja se pruža današnjem svijetu.

Kako izbor većeg dijela zemalja u svijetu između rata i mira preteže na stranu mira, čini se da ta politika ima realno i dalje svoju punu budućnost. Naravno, izabere li i prihvati tu politiku samo dio država, u ovom slučaju evropske, to ne bi dalo potpune rezultate, jer bi se ostale i nadalje mogle pojaviti kao agresor i izazvati sukobe. Politička doktrina nesvrstavanja stoga implicira nužnost njezine univerzalnosti, u čemu je i njezina najosjetljivija strana. Ratovi na Bliskom istoku i u jugoistočnoj Aziji govore u prilog tome da je danas politika sile gotovo jednakom snagom zastupana u međunarodnim odnosima. Politika nesvrstavanja u u svojoj osnovi sadrži apel na svjetsko javno mnijenje i u omjeru prema politici sile dobiva bitku samo na dužu stazu. Zato se već danas može zapaziti da cijeli niz njezinih principa prodire u formulacije i osnove blokovskih političkih teorija.

Gledano na taj način, nisu na mjestu zamjerke kojima se politika nesvrstanosti optužuje kao nedovoljno uspješna, jer su njezini načini djelovanja mnogo nepopularniji u odnosu na grubu argumentaciju sile i njezinih ekonomskih, vojnih i političkih sredstava. Pred rizikom opće propasti u jednom svjetskom ratnom sukobu, politika mira i suradnje ipak ne predstavlja naivnu iluziju, već jedino moguće rješenje.

VI

Zbog navedenih razloga politička doktrina nesvrstavanja danas je najčešća vanjska politička orijentacija niza afričkih, azijskih, latinsko-američkih, a sve više i evropskih zemalja.

U Evropi njezini principi postaju osnovom vanjsko-političkih djelovanja i onih zemalja koje se za tu politiku nisu javno izjasnile, što se posebno vidi u neutralnih zemalja. Za Jugoslaviju, koja je uz Cipar jedina evropska nesvrstana zemlja i jedan od utemeljitelja i tvoraca politike nesvrstavanja, ona je puni unutarnji i vanjski izraz političkog i društvenog razvoja i djelovanja.

Na unutarnjem planu ona je povezana s našim samoupravljačkim osnovama i socijalističkim društvenim odnosima u cjelini. Na vanjskom planu politika nesvrstavanja pruža Jugoslaviji najoptimalnije mogućnosti suradnje sa što je moguće većim brojem zemalja, zašto smo svako posebno zainteresirani.

S obzirom na to da je Jugoslavija evropska zemlja, ona se javlja, a trebala bi u tom smislu i više djelovati, kao glavni činilac te politike na ovom području. U prilog tome govori cijeli niz argumenata.

— Geografski, Jugoslavija pripada južnoj Evropi s posebno delikatnim geopolitičkim položajem na mjestu dodira južne, centralne i istočne Evrope, odnosno na mjestu gdje su podjednako prisutni Istok i Zapad i gdje se tradicionalno susreću različiti politički i drugi interesi. Graniči stoga sa dva bloka i sa dva svjetska društveno-politička sistema. Takav geopolitički položaj upućuje je na Evropu, jednako kao i na uspostavljanje cijelog niza kulturnih, ekonomskih, političkih i drugih veza suradnje i s jednim i drugim njezinim dijelom.

Jugoslavija je mala i srednjerazvijena evropska zemlja i u nastojanju za samostalnim društvenim razvojem može identificirati svoj nacionalni interes s interesima niza malih i srednjih zemalja u Evropi.

— Tradicijom i kulturom u cjelini jugoslavenske zemlje pripadaju jednako istočnom i zapadnom kulturnom krugu, koje se zajedno nalaze upravo na njezinu tlu.

— Jednako tako ekonomskim, tehnološkim razvojem, turizmom, migracijama stanovništva i drugim ona je upućena pretežno na zemlje zapadne i istočne Evrope, a samim tim i na njihova tržišta.

Na taj način jugoslavenski primjer može poslužiti kao dokaz da su kontakti s istočnom i zapadnom sferom ne samo mogući, nego često i prijeko potrebni. A prema prijeko potrebi opće suradnje kreću i sadašnji procesi u Evropi. Zbog svih tih razloga orijentacija prema Evropi trebala bi biti još prisutnija u našoj vanjskoj politici. Dosljedna od početka u svojoj vanjsko-političkoj koncepciji nezvezivanja za blokove, Jugoslavija je dugo bila u nemilosti i jedne i druge grupe zemalja⁶ i nužno se orijentirala na područje Trećeg svijeta. Danas joj upravo takva nezavisna politika daje puno pravo i nalaže da se pojavi kao nosilac jedne nove svjetske politike i ideologije na evropskom području.

Osvrnuvši se na to pitanje na IX kongresu SKJ, Josip Broz Tito je u svom referatu naglasio da: »Jugoslavija pridaje naročito značenje razvoju političkih prilika u Evropi i odnosima s evropskim, a posebno susjednim zemljama. U Evropi je bilo došlo do značajnog pozitivnog razvoja, do slobodnijih oblika suradnje među zemljama i do stvaranja klime za prevazilaženje podijeljenosti.«⁷ Time se sasvim odbacuje mišljenje po kojem se Jugoslavija ne treba suviše angažirati u ovom dijelu svijeta s obzirom na to da je već angažirana drugdje.

To znači da i sva pitanja vezana uz evropsku suradnju i sistem kolektivne sigurnosti ne samo pobuđuju veliki interes Jugoslavije, već zahtijevaju od nje puno djelovanje u njihovoj realizaciji. Osvrćući se na problem evropske sigurnosti, ministar vanjskih poslova Mirko Tepavac iznio je stav: »Danas je jasnije nego ikada prije da su suradnja i sigurnost dvije neodvojive komponente evropske budućnosti. Nema sigurnosti bez najšire ravnopravne suradnje svih evropskih zemalja, kao što ne može biti nikakve suradnje bez pouzdanih garancija sigurnosti.«

⁶ Razdoblje Informbiroa

⁷ Materijali IX kongresa SKJ, st. 130.

U odnosu, dakle, prema evropskoj suradnji i evropskoj sigurnosti jugoslavenski su stavovi jasni i pouzdani. Jugoslavija se, dosljedno svojim stavovima, pojavila i kao inicijator niza političkih akcija u tom smjeru:

— Ona je jedan od predlagača rezolucije »Akcija u Evropi regionalnog karaktera u cilju unapređenja dobrosusjedskih odnosa međuevropskih država s različitim društvenim i političkim sistemima«, usvojene na XX zasjedanju Generalne skupštine UN godine 1965.

— Sudjelovala je u akcijama »grupe IX« kasnije »X« evropskih zemalja.

— Savezna skupština SFRJ predložila je da se održi konferencija predstavnika evropskih parlamenata o suradnji u Evropi.

— U rujnu godine 1966. u Beogradu je održan konzultativni sastanak o prevladavanju blokovske podijeljenosti u Evropi.

— U siječnju godine 1967. Državni sekretarijat za vanjske poslove dostavio je vladama svih evropskih država Memorandum o unapređivanju evropske suradnje, i drugo.

Iz svega dosad iznesenoga jasno se vidi da ekonomski, politički, kulturni i drugi prosperitet Jugoslavije velikim dijelom ovisi o situaciji u Evropi i da je stoga Jugoslavija nacionalno zainteresirana da se što konkretnije zalaže za one programe i pothvate koji idu ka poboljšanju evropskih odnosa.

Sadašnja međunarodna politička situacija bremenita je suprotnostima i stoga u rezimeu ovog razmatranja treba ostaviti prostora različitim pravcima razmišljanja. A to stvarno znači da je moguć kako nastavak postizavanja sve viših oblika opće svjetske, a time i međuevropske suradnje, tako i obnova prošlih napetosti i stvaranje novih žarišta međunarodnih sukoba, odnosno proširenje poznatih lokalnih ratova do njihovih svjetskih razmjera. Ovisno o općem svjetskom okviru i o vlastitim unutarnjim kretanjima, mijenjat će se i situacija na evropskom području.